

Sambor Grucza

"Strategie und Technik der literarischen Übersetzung an ausgewählten Beispielen aus Bertold Brechts "Hauspostille" im Polnischen und Englischen", Piotr Sulikowski, Szczecin 2008 : [recenzja]

Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik nr 1, 288-290

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr SULIKOWSKI *Strategie und Technik der literarischen Übersetzung an ausgewählten Beispielen aus Bertold Brechts „Hauspostille“ im Polnischen und Englischen.* Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, 377 s.

Monografia podzielona jest na 8 rozdziałów zasadniczych zatytułowanych: 1. Einführung (wprowadzenie), 2. Zielsetzung der Arbeit (cel pracy), 3. Korpus der Arbeit (korpus pracy), 4. Methode der Analyse (metoda analizy), 5. Zu literarisch relevanten Übersetzungstheorien und -schulen (o teoriach i szkołach tłumaczenia literackiego), 6. Strategie und Technik der Übersetzung (strategia i technika tłumaczenia), 7. Übersetzungsanalyse der Beispiele aus dem Band Hauspostille (analiza tłumaczenia przykładów z tomu Hauspostille), 8. Schlussfolgerungen (wnioski końcowe). Monografię zamyka załącznik, bibliografia, streszczenie w języku polskim oraz tekst podziękowania. Monografia nie jest w całości dziełem zupełnie nowym. Niektóre części rozdziałów rozprawy składają się z nieco zmienionych tekstów wcześniej opublikowanych artykułów, co zostało odnotowane w odnośnych przypisach (str. 87, 96, 109).

Głównym celem pracy jest próba opisu strategii translacyjnych stosowanych w przekładzie tekstów literackich. Droga do wniosków generalnych, jaką obrał Autor, wiedzie poprzez analizę korpusu tekstów, na który składają się teksty z pierwszego tomu wierszy wydanego przez B. Brechta *Hauspostille* oraz teksty ich tłumaczeń na język polski i angielski. W sumie Autor poddał analizie 298 przykładów leksykalnych, stylistycznych i pragmatycznych wyabstrahowanych z 19 wierszy (oryginałów i ich polskich tłumaczeń). Punktem wyjścia dla przeprowadzonej analizy translatorycznej jest wyróżnienie czterech płaszczyzn tekstu: leksykalnej, syntaktycznej, stylistyczno-pragmatycznej, wyższych jednostek semantycznych oraz przyjęcie czterech podstawowych strategii translacyjnych: imitacyjno-transpozycyjnej, amplifikacyjnej, redukcyjnej i emulacyjnej (str. 106). Novum przedstawionej koncepcji strategii translacyjnych polega na propozycji włączenia do rozważań translatorycznych pojęcia metawęzła, rozumianego jako połączenie poszczególnych elementów tekstu na różnych jego płaszczyznach, opracowaniu na jego podstawie modelu zależności wewnątrztekstowych.

Siłą rzeczy ocenę tak obszernej rozprawy przedstawić można jedynie na płaszczyźnie większych lub mniejszych uogólnień, wnikając jedynie sporadycznie w zagadnienia bardziej szczegółowe. Z tego też powodu wnioski krytyczne płynące z jej lektury przedstawię kolejno w kilku punktach.

1. O ile przyjąć można propozycję P. Sulikowskiego, aby tłumaczenie tekstu scharakteryzować jako proces konstrukcji metawęzła w tekście translatu, o tyle nie można się zgodzić z jego stwierdzeniem, jakoby tłumaczenie mogło polegać (jedynie) na rekonstrukcji metawęzła w języku docelowym („Wiederherstellung (Rekonstruktion) des Metaknotens in der Zielsprache”, str. 25). A nie można się zgodzić dlatego, że proces ten jest bardziej złożony, niż ujmuje go Autor, ponie-

waż to, co prawdopodobnie on ma na myśli, a co wyraził w niewłaściwym skrócie myślowym, jest najpierw rekonstrukcją metawęzła na podstawie tekstu oryginału, a dopiero potem konstrukcją ekwiwalentnego metawęzła w tekście translatu. Nie można się zgodzić z tą wypowiedzią także dlatego, że metawęzeł nie jest ani rekonstruowany z języka, ani konstruowany w języku, a jedynie w tekście. Oczywiście, każdy konkretny tekst jest tekstem powstałym na podstawie jakiegoś (konkretnego) języka. Oznacza to zatem, że każdy konkretny metawęzeł został stworzony na podstawie jakiegoś konkretnego języka, ale nie oznacza to, że został on stworzony w tym języku.

2. P. Sulikowski pisze we wstępie do pracy (str. 11), powołując się na pogląd wyrażony przez A. Legeżyńską (1997: 45), że interpretacja tekstu jest (właściwie) niezależna od autora tego tekstu: „Die Interpretation des Textes sei in diesem Kontext eigentlich vom Autor (und vermutlich seiner Zeit) unabhängig, was auch unseren Ansichten entspricht”. Zdaje się, że odpowiedź na pytanie, od kogo zależy interpretacja tekstu (każdego, nie tylko literackiego), jest na gruncie teorii komunikacji zgoła inna. A to dlatego, że wyrażenie „interpretować tekst” znaczy dosłownie tyle, co „rekonstruować znaczenie tekstu, na podstawie postaci sygnałowej (materialnej) tego tekstu”. Oznacza to, że to, jak odbiorca danego tekstu zrekonstruuje jego znaczenie, jest tylko o tyle niezależne od twórcy tego tekstu, o ile proces tej rekonstrukcji odbywa się w mózgu odbiorcy. Ale oznacza to zarazem, że rekonstrukcja znaczenia danego tekstu jest o tyle zależna od jego twórcy, o ile postać sygnałowa (materialna) tego tekstu jest efektem (produktem) jego językowej działalności. Zresztą, gdyby nawet przyjąć pozycję reprezentowaną przez Autora, to w takim razie bezzasadne jest zajmowanie się inspiracją twórcy tekstu – a tego stara się dociec P. Sulikowski w przypadku analizowanego w rozprawie korpusu tekstów, o czym zresztą wyraźnie pisze na stronie 34 rozprawy.

3. Pewną wątpliwość budzi także stanowisko zajęte przez P. Sulikowskiego w sprawie mechanizmów kognitywnych tłumaczenia tekstów literackich. Pisze on bowiem tak: „Die Übersetzung wird heutzutage in der Forschung meistens als ein Prozess und ein Produkt aufgefasst, wobei in der literarischen Übersetzung vor allem das Übersetzungsprodukt in Frage kommt, da die kognitiven Mechanismen des Übersetzungsprozesses in der Regel verdeckt sind” (str. 11). Tu powiem w tej sprawie tylko tyle: O ile jak najbardziej trzeba się zgodzić z tym, że wyrażenie „tłumaczenie” odnosi się zarówno do pewnego procesu, jak i pewnego produktu tego procesu, oraz że jest to pogląd ogólnie wyrażany w odnośnej literaturze przedmiotu, o tyle wątpliwość budzi stwierdzenie, że to szczególnie w tłumaczeniu literackim w centrum zainteresowania znajduje się produkt oraz że akurat w tym rodzaju tłumaczenia „kognitywne mechanizmy procesu tłumaczenia” są „zakryte”. Nie jest bowiem tak, że w tłumaczeniu innych rodzajów tekstów produkt tego tłumaczenia nie jest najważniejszy. Inaczej mówiąc, produkt tłumaczenia (translat) stanowi element nadrzędny każdego układu translatorycznego. Nie jest też tak, że jakiegokolwiek mechanizmy kognitywne, jakiegokolwiek procesu, nie tylko procesu

tłumaczenia, i nie tylko procesu tłumaczenia tekstów literackich, mogą nie być „zakryte” bądź „odkryte” – wszystkie one są zakryte, ponieważ wszystkie kognitywne mechanizmy (reguły) procesu tłumaczenia (i nie tylko te) znajdują się w mózgach konkretnych ludzi. W ich mózgach są one też używane.

4. Brak jasności występuje także w odniesieniu do pytania, czy, a jeżeli tak, to jak P. Sulikowski rozróżnia znaczenie terminów „tekst literacki” i „tekst poetycki” – raz bowiem traktuje znaczenia tych terminów synonimicznie, a raz tak, jakby znaczenie wyrażenia „literacki” stanowiło hiperonim wyrażenia „poetycki” (por. np. pierwszy akapit rozdz. 5, str. 41). Konsekwencje niewystarczająco precyzyjnie zwerbalizowanej dyferencjacji znaczeń terminów „tekst literacki” i „tekst poetycki” są dwie. Po pierwsze, pomieszanie, a przynajmniej niewystarczające odróżnienie od siebie, zreferowanych w rozdziale 5 poglądów (innych autorów) na temat tłumaczenia tekstów literackich i tłumaczenia tekstów poetyckich. Po drugie, otwarte pozostaje pytanie, na ile (przeprowadzona przez Autora) analiza translatoryczna tekstów poetyckich i ich tłumaczeń daje podstawę do formułowania wniosków generalnych dotyczących wszystkich tekstów określanych jako teksty literackie.

5. Co się tyczy zreferowanej w rozprawie literatury przedmiotu, to zauważyć trzeba, iż Autor ograniczył swoje zainteresowanie w zasadzie do literatury przedmiotu podejmującej jedynie kwestie dotyczące przekładu tekstów literackich i nie sięgnął głębiej do polskich prac o charakterze ogólnoteoretycznym fundujących podstawy rozważań i badań translatorycznych opartych na relatywistycznym podejściu do języków ludzkich (m.in. do prac F. Gruczy, B.Z. Kielar). Fakt ten dziwi tym bardziej, że osobna część rozdziału 5 poświęcona jest właśnie relatywistycznym koncepcjom translatorycznym.

Uwzględniając przedstawione powyżej uwagi krytyczne, trzeba jednak wyraźnie stwierdzić, iż omawiana monografia ma swoją wartość poznawczą. Jej podstawowy walor zawiera się moim zdaniem zarówno w opracowaniu instrumentarium analizy translatorycznej tekstów literackich, jak i w szczegółowej i starannej analizie translatorycznej materiału badawczego.

Sambor G r u c z a